

pokreću, razmatraju i odlučuju o svim pitanjima od šireg društvenog značaja. U ovim organizacijama građani imaju mogućnosti da ostvare pravo koje im je Ustavom zagantovano, da slobodno iznesu svoja mišljenja i poglede, da ocenjuju rad javnih organa, da zahtevaju i vrše kontrolu naročito u pogledu javnosti i odgovornosti na poslu. Preko organizacija Socijalističkog saveza naš radni čovek se bori za što humanije odnose među ljudima, za odnose duboko prožete socijalističkom etikom i socijalističkom društvenom svešću, i kao takve predstavljaju neprelaznu branu za svaku eventualnu samovolju, zloupotrebe, razne oblike birokratizma, sitno-sopstveničkog anarhizma i ostale negativne pojave. U vezi s tim, u uvodnom delu Prednacrtu ustava u II glavi, istaknuto je načelo po kome neprikosnovenu osnovu položaja i uloge čoveka obezbeđuju, pored ostalog, i »demokratski politički odnosi, koji omogućuju čoveku da stvara društveno-političke i druge društvene organizacije i da u njima razvija svoju političku aktivnost i društvenu svest i da kao građanin i upravljač slobodno izlaže svoje mišljenje i čini predloge u pogledu rada svih organa i funkcija«.

Jugoslovensko društvo za istoriju medicine, farmacije i veterinarstva, u toku svoga rada, razvilo je živu saradnju i uspostavilo najbliže kontakte sa Socijalističkim savezom radnog naroda. Naše Društvo, čiji se ciljevi i naponi ne razlikuju od ciljeva i napora ostalih radnih ljudi, institucija i organizacija naše zemlje, nema više samo naučni i usko stručni karakter. Ono je, zahvaljujući svestranoj pomoći Socijalističkog saveza, izraslo i u društvenu organizaciju, čiji članovi svojim naučno-istraživačkim radom na polju istorije zdravstvene kulture naroda Jugoslavije vrše istovremeno i značajan društveno koristan rad. U vezi s tim, nametnula se i potreba izmene Pravila Društva, tj. potreba za donošenjem Statuta koji će jasnije istaći karakter našeg Društva kao naučne i društvene organizacije u sastavu Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije, što znači — Statuta čije odredbe treba da budu odraz progresivnih načela novog Ustava i našeg daljeg rada.

Dosadašnja aktivnost i rezultati rada našeg Društva, perspektive za njegov dalji razvitak i svesrdno zalaganje naših članova u izvršavanju zadataka koje nam zajednica poverava, predstavljaju garantiju da će se i naš budući rad na proučavanju zdravstvene kulture naših naroda odlikovati odgovornošću i naučnom solidnošću, i tako dati one rezultate koje od nas s pravom očekuje naša socijalistička zajednica.

ILIRSKA I TRAČANSKA MEDICINA

Vladimir STANOJEVIĆ

U ISTORIJI KULTURE I MEDICINE OSTAO JE NEDOVOLJNO RAZJAŠNEN period koji je prethodio grčko-rimskoj kulturi. Što je uslovalo takođe, da istorijska građa o poreklu, razvitku i uzletu grčkog kulturnog duha — kao nastavka ranijih kulturnih dostignuća kroz vekove — ostane nepotpuna. U nedostatku verodostojnih objašnjenja, istoričari su pribegli poznatoj formuli »grčko čudo«.

Slava prvenstva za neobičan uzlet i napredak kulturnog duha pripala je Grcima koji su prvi i u punoj meri shvatili značaj pisma i umeli da iskoriste tu tekovinu u njenom najsavršenijem obliku, fonetičkom pismu, za beleženje i čuvanje bogatih tvorevina svoga duha. Međutim, često se gubi iz vida da izum fonetičkog pisma nije grčki već nasleđen i usvojen od njihovih kulturnih suseda na Istoku i oblasti Sredozemlja. Ranije su istoričari izuzetan napredak grčkog duha tumačili sposobnošću toga naroda da sintetizuje kulturne vrednosti usvojene od svojih suseda. Ali su uz ovo, nesumnjivo pravilno objašnjenje, izostavili da određeno ukažu na te vrednosti kao i da ih istorijski verodostojno objasne.

Najnovija istraživanja historiografa kulture počinju da uklanjaju veo tajanstvenosti sa »grčkog čuda«. Sve su češća otkrića koja potvrđuju važnu i pojmljivu činjenicu, da grčki stvaralački duh, u doba svoga nastanka, nije zatekao prazninu i potpuni nedostatak uzora, već da je na prostoru tzv. Velike Grčke — od Tavride i Kolhide na Krimu do Gibraltara, Herkulesovih stubova — naišao na bogatu prošlost starih naroda i ranijih vekova kulture. Ta činjenica, poznata mnogome istoričarima i od ranije, zahvaljujući novim saznanjima ne samo da je znatno dopunjena nego je pretrpela i izvesne izmene i ispravke.

Između ostalih, veoma veliki uticaj na razvitak grčke kulture izvršila su plemena nastanjena na Balkanu, Pont-Euksinu (Crnomorju) i Kavkazu. Među mnogobrojnim plemenima, u tim oblastima su živeli: Iliri — između ogranaka Alpa i reke Morave; Tračani — na istoku, do Crnomorja; po Herodotu, severno od obala Crnog mora živeli su Skiti, a po kasnijim grčkim i rimskim piscima — Sarmati i druga plemena; Frižani (Jermeni), po jermenskom istoričaru medicine Ogenesijanu, indoevropsko pleme koje je u 12. veku pre nove ere naselilo oblast kasnije nazvanu Jermenija — istočno od Trakije.

Međutim, uticaj nablížih suseda — Ilira i Tračana — bio je neosporno naj-snažniji kako u pogledu opšteg razvoja grčke kulture tako i u oblasti medicinske kulture posebno.

Iliri, podeljeni u mnogobrojna plemena, naseljavali su — po Herodotu — prostor između Jadranskog mora i Dunava, i od reke Adidže, na severozapadu, do Morave i Epira. Po nemačkom lingvisti Joklu, ilirska plemena su se doselila na Balkansko poluostrvo krajem bakarnog doba, pre Jelina koji su došli iz pribaltičkih predela. U 3. veku pre n. e., u zapadne i severne krajeve Balkana prodrli su Kelti i izmešali se s ilirskim plemenima. Ilirsko pleme koje je živelo na teritoriji između Skadra i Neretve, pak, stvorilo je jaku državu koja je, sredinom 2. veka pre n. e., podlegla Rimu ali tek posle dva uzastopna rata.

Iliri su bili slobodoljubivi i ratoborni. (Neki istoričari misle da reč »ilir« znači »slobodnjak«.) Pod rimskom vlašću, živeći u zajednici s Rimljanima i ostalim pokorenim narodima, Iliri su se istakli kao hrabri legionari i vešti političari, a nekolicina ih je dospelo i do položaja imperatora: Trajan, Probus, Dioklecijan, Konstantin Veliki i dr.

Ilirska medicina nije poznata po neposrednim izvorima jer Iliri nisu imali svoju pismenost tako da nisu ostavili za sobom pisane spomenike o dostignućima u oblasti medicinske kulture. Tu prazninu umnogome su popunili posredni podaci na koje se nailazi u grčko-rimskim istorijskim izvorima ili u spisima grčkih i rimskih pisaca. Iako većinom uzgredni i kratki, ti podaci ipak omogućuju stvaranje jasnijih predstava o stupnju na kom se nalazila ilirska medicina. Navešćemo nekoliko značajnijih: u Lambezi, u Africi, na mestu gde se nalazio logor ilirske legije, na primer, iskopani su votivni natpisi na kamenu posvećeni Medauru, ilirskom bogu lekarstva i zaštitniku grada Rizinija (Risan); u Topuskom su nađeni natpisi na kamenu, namenjeni bogovima lekovitih izvora Vidasu i Tijanu; Paulus Egineta, rimski pisac, piše da su Iliri znali za smrtonosni otrov *ninum* kojim su premazivali vrhove svojih ubojnih strela; Spartijan, takođe rimski pisac, iznosi da su ilirski čarobnjaci-lekari bili čuveni sa svog čudotvornog lečenja, kao i da je jedan od njih, inače slep, izlečio cara Hadrijana samim dodiranjem svojih prstiju.

Rimski autori ističu, takođe, bogatstvo Ilirije u pogledu zemljoradnje, stočarstva, lova i ribolova. Plinije naziva Panoniju »žitnicom«, a Strabo piše da Jadransko primorje obiluje maslinjacima i vinogradima; Aelijan kaže da se Iliri ne mogu pohvaliti čistoćom, a Varo ističe vrednoću ilirskih žena i lakoću s kojom one rađaju bez ičije pomoći.

Od ne manjeg značaja su i podaci koji govore o rano uspostavljenim vezama u oblasti medicine između Grka i Ilira. Soranos iz Efeza, Hipokratov biograf, piše da su ilirski kraljevi pozvali jednom prilikom Hipokrata u Iliriju, radi suzbijanja epidemije; saznajući od njihovih izaslanika »o mnogim vetrovima koji vladaju u Iliriji«, Hipokrat nije prihvatio poziv. Prema istom izvoru, on je tada predvideo da će ista epidemija zahvatiti i Atinu. Rimski istoričar Polibije, na primer, navodi da je ilirski kralj Agron umro, sredinom 3. veka, od pleurita, i da je bio velika pijanica. U nekim ilirskim gradovima, pak, Grci su rano osnovali svoje kolonije. Na primer, u Epidavru (Cavtatu), gde su sagradili i Asklepijev hram, kao i kolonije Issa i Pharos. U doba Rimljana, Eskulapu su podignuti hramovi u Naroni kod Metkovića, Saloni (Solinu), Poli (Puli) i hram u Taurunumu (Zemunu) na kom je izrađen reljef Eskulapa, Higije i malog Telesfora. Svi ovi hramovi obeleženi su simbolom lekarstva — zmijom obavijenom oko štapa.

Najznačajniji spomenici i podaci koji govore o visokom stupnju na kom se nalazila medicinska kultura Ilira su, svakako, ovi: obilje bilja za čija su lekovita

svojstva Iliri znali i o čemu je prvi pisao, krajem 4. veka pre n. e., grčki botaničar Teofrast, a kasnije, u prvom veku n. e., i rimski farmakolog Dioskorid, po čijoj knjizi je Ilirija zemlja koja obiluje lekovitim biljem (Iris ilirica, Aspalatos, Genziana, Valeriana celtica, Liburnia itd.); veliki broj otkrivenih i korišćenih u balneološke svrhe toplih mineralnih izvora sa očuvanim ilirskim plemenskim nazivima (Jasa, Balisa i dr.), koji su i u doba Rimljana bili na glasu; Varaždinske Toplice (Aquae Jassae ili Aquae Constantineae), Daruvar (Aquae Balissae), Rimske Toplice (Aquae Romanae), Topusko, Ilidža, Sokobanja, Vrnjci; znatan broj gradova u kojima su bili izgrađeni higijenski i komunalni objekti, na primer: ostaci vodovoda u Solinu, Zadru, Puli, Novalji, Mitrovici, Sisku, Vinkovcima, Beogradu i drugde; iskopine nadgrobnih spomenika gradskim i rimskim vojnim lekarima; unapređivanje zdravstvene kulture po gradovima i posle pada Rimske imperije, pod vizantijskom upravom, o čemu svedoči i podizanje, sredinom 6. veka tj. pre dolaska Slovena, gradske bolnice u Zadru, po ugledu na one u Carigradu.

Iz izloženih, mada oskudnih, podataka proizilazi zaključak da je ilirska medicina bila na visokom stupnju. Slično kao i grčka medicina u to doba, i ona je imala višestruko obeležje: versko-madijsko-psihoterapijsko, ali i bogato empirijsko iskustvo, što potvrđuju veliko poznavanje lekovitog bilja, razvijena hidroterapija i uz nju fizioterapija, kao i objekti i uređaji gradske komunalne higijene. Iako nedostaju podaci o razvoju hirurgije, — sem pronađenih hirurških instrumenata vojnih lekara, — nesumnjivo da je i ta grana medicine bila na visini opšte medicinske kulture.

TRAČANSKA MEDICINA

Tračani su — podeljeni, takođe, u plemena i bez zajedničkog nacionalnog obeležja — nastanjivali ne samo veći prostor od Ilira, već su bili i mnogobrojniji od njih. Živeći na teritoriji Tesalije do Morave na zapadu, između Jegejskog mora — u staro doba zvanog Tračansko more — na jugu, i Karpata na severu, oni su, po Herodotu, bili »najmnogobrojniji svet posle Hindusa«. Hroničari pominju oko 22 tračka plemena na Balkanskom poluostrvu.

Sovjetski naučnici, koji su proučavali istoriju Uzbekistana i Jermenije (Oganjesijan) i istoriju maloazijske tzv. »horezmos kulture« (S. P. Tolstoj), smatraju — na osnovu rezultata najnovijih iskopavanja i najstarijih grčkih i persijskih izvora — da su tračanska i njima srodna plemena prodrli, preko Male Azije, do Egipta, Persije i Indije, i da ih je bilo preko stotinu. Ovaj zaključak potvrđuje i sledeći detalj iz »Ilijade«: jedan od vođa branilaca Troje, koji je jurišao stojeći na gvozdenoj kolesnici ukrašenoj srebrom i zlatom, i čije je ubojito oružje bilo ravno oružju čuvenog grčkog ahajskog plemena, — bio je hrabri Rezos iz tračanskog plemena sa donjeg toka reke Strume. To mišljenje opravdava i činjenica, da grčka mitologija pominje mnoga tračanska božanstva od kojih je neka i sama prihvatila: boginja lekarstva Bendida ili Bendis, čiji je podzemni hram otkriven u okolini Svilengrada; bog groma i munje Zbelsrud; bilja, vina i veselja Sabazije u Trakiji, i Dionis u Frigiji; pesme i muzike — Orfej; bog hrabrosti i junaštva, »tračanski konjanik«, koga reljef na iskopanim pločama prikazuje kao konjanika ratoborne naravi.

Među tračanska božanstva spada i bog lekarstva Asklepije, čije su poreklo raniji istoričari pripisivali grčkom tlu i grčkom duhu a za koje je, u novije vreme,

nemački istoričar, Paul Dipgen, rekao da je »izgubljeno u tami dalekih i nepozdanih predanja«. Tračansko poreklo ovog božanstva potvrđeno je tek 1925. godine od strane jednog bugarskog akademika, trakologa Dečeva, koji je rastumačio da na tračanskom jeziku *as* znači *zmija*, dok *klepi* znači *obavijena*, te da je od ove dve reči i simbola lekarstva — zmija obavijena oko štapa — nastalo i ime tračanskog boga lekarstva, Asklepija. Stari Grci, usvojivši tu tračansku tvorevinu reči i slike, pretvorili su tračansko ime Asklepi u Asklepijos, kao što su ga, kasnije, Rimljani polatinili i nazvali Eskulapijus.

Asklepijusova zmija (Pautalija)

Osim simbola lekarstva Grci su, a potom i Rimljani, preuzeli od Tračana iskustva iz oblasti verske medicine i metoda lečenja, kao i prvobitne medicinske ustanove: hramove posvećene bogu lekarstva uz koje su postojala odeljenja za lečenje bolesnika i obučavanje lekarskih učenika, tzv. *asklepije* sa *asklepijeonima* u kojima se nalazio ležaj za bolesnika, zvani *abaton*. na kome su žreci-lekari, *asklepijadi* — izazvavši kod bolesnika »hramovni san«, *enkoimezis*, — lečili pomoću psihoterapije. Te ustanove su obično podizane pored toplih mineralnih izvora, *terma* (tračanska reč), i u njima je izvođena hidroterapija, a takođe i fizioterapija, meloterapija i dijetetika.

O gore pomenutim ustanovama i metodama lečenja tračanske medicine ostalo je traga na spomenicima od kamena i metala čije se iskopine nalaze oko mnogih toplih mineralnih izvora u Bugarskoj, Rumeliji i Trakiji. Na iskopavanju tih spomenika, mahom iz doba Rimljana, počeli su sa većom sistematičnošću da rade bugarski arheolozi; građu o tome prikupio je i izložio u svojoj dokumentovanoj raspravi, 1960. godine, istoričar medicine dr Vasil Bakardžijev. Do sada nađeni spomenici su, u stvari, ostaci temelja, podova i zidova ustanova za lečenje obolelih i obuku lekara, građenih u neposrednoj blizini mineralnih izvora, ili ostaci reljefa u kamenu koji predstavljaju simbol lekarstva, figure medicinskih božanstava i razne ukrase. Na svakom od tih spomenika tračanske kulture postoji i kraći medicinski natpis, a na mestima iskopavanja nađeno je i dosta metalnog novca na kome su, osim oznake kada je iskovan, izrađeni takođe i reljefi medicinskih simbola i figura.

Iskopavanja vršena, kako smo već rekli, oko toplih mineralnih izvora, učinila su da dođemo do veoma značajnih spomenika tračansko-grčko-rimske zdravstvene kulture kao, na primer, kod Čustendila (turski naziv — slovenski Velbužd) — u zdravom, planinskom i šumovitom predelu, bogatom rečnom i izvorskom vodom,

žitom, groždem, voćem, rudama zlata i srebra — koji osim lepe okoline ima i izdašan sumporoviti topli mineralni izvor. Zahvaljujući povoljnim uslovima, tu se veoma rano razvilo prastaro tračansko naselje Pautilija. Interesantan je podatak da je glavni grad tračanskog plemena Dantaleta dobio, za vlade cara Trajana, gradsko pravo da kuje vlastiti novac sa oznakom »Ulpija-Pautilija«. Prilikom vršenih iskopavanja nađeno je preko hiljadu komada raznog metalnog novca na kojem su vrlo česti reljefi Asklepija, Higije i Telesfora, ili slika šumovitog brda u blizini grada sa fasadom »asklepijeona« na njemu; zatim: pod hrama, u mozaiku koji predstavlja zmiju na plavom polju; temelji kupatila u podnožju obližnjeg brda; kamene ploče sa reljefima Asklepija, Higije i Telesfora; mramorna statueta Asklepija; jaje od kamena, težine 3.522 kg, poznato obeležje tračanskog boga lekarstva. Kult boga lekarstva, kome je bio izgrađen hram u Pautiliji, bio je rasprostranjen po celoj Grčkoj. O tome svedoči nađena Herkulova posveta u čuvenom Epidavru, u Argolidi, koju je kao svoju žrtvu prvi prineo žrec hrama u Pautiliji.

Kod sela Glava Panega, u jednoj šumi, u blizini toplog mineralnog izvora, arheolozi su naišli na temelje hrama posvećenog bogu lekarstva, lečilišta i još jedne zgrade. U tim iskopinama je nađeno 126 reljefa u kamenu posvećenih božanstvima čija su imena tračanska, a njihove figure u tračanskoj nošnji koju karakterišu ogrtač i kapa »kukula« (na bugarskom »gugla«), kao i 45 komada raznog novca i drugih manjih predmeta.

Mramorna ploča posvećena Asklepijusu, Higiji i Telesforosu (Glava Panega)

U blizini sela Batkun, kod Pazardžika, nedaleko manastira sv. Petra i Pavla, kod izvora »Hajduškoto kladenče«, iskopani su temelji i ostaci zidova hrama takođe posvećenog bogu lekarstva kao i ostaci kaptiranog izvora tople mineralne vode. Tu su nađeni reljefi u kamenu koji predstavljaju Asklepija, Higiju i Telesfora u tračanskoj nošnji, dve statuete Higije i jedna Asklepija.

U okolini Plovdiva (na tračanskom jeziku Pulpuldeva, na grčkom Filipopolis) iskopani su temelji i ostaci zidova hrama posvećenog bogu lekarstva, a među otkrivenim spomenicima najznačajniji je »friz tračkih bogova lekarstva«. On je isklesan od belog mramora, dužine 2,80, širine 1,08 m, sa figurama visokim 78 cm, i to: u sredini je Asklepije, desno od njega stoje Higija, Hera, Ares bez oružja, Dionizos ili Sabazios takođe bog lekarstva; između Aresa i Dionizosa je figura psa; levo od Asklepija su mala figura Telesfora u tračanskoj nošnji, Jasona i Panakeje (na tračanskom — Panaki), Higijine sestre — »nosilice leka«, i figura žene-zaštitnice dece i boginje lekarstva. Okvir friza krasi s leve strane Mesec, s desne Sunce.

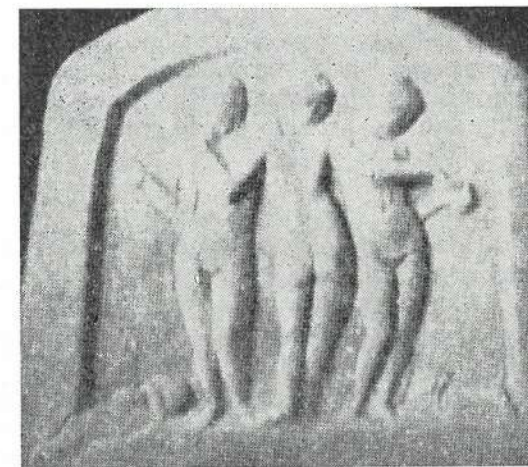
Friz tračanskih bogova (Plovdiv)

Bugarski glavni grad Sofija (na jeziku Slovena — Sredec, na tračanskom Serdika po plemenu Serda, dok mu je tračansko-rimski naziv Ulpija-Serdika), nazvan tako po najstarijem vizantijskom manastiru Sv. Sofija, poznat je od davnina sa svog toplog mineralnog izvora, usred varoši, i stuba sa natpisom: »Gospodaru i zaštitniku Asklepiju«. U iskopinama, u okolini grada pa i u samoj Sofiji, nađeni su ostaci hrama boga lekarstva i lečilišta, mnoge figure Asklepija i Higije u kamenu, i raznog rimskog novca.

Kod sela Hisar, u okrugu Levskigrad — koje se u doba Rimljana zvalo Augusta, dok je sadašnji naziv dobilo po ostacima rimskog utvrđenja (na turskom jeziku: hisar — utvrđenje) nađenog na tom mestu — izbija, na malom prostoru, oko dva-desetak izvora tople mineralne vode. Među iskopinama kupatila u blizini najvećeg izvora, nalazi se i očuvani mozaik s imenima imperatora Maksimilijana, Galerija i Konstantina, dok su na samom kupatilu, zvanom »Momina banja«, ispisana imena Maksimilijana i Licinijusa Fatera. Očuvan je i bareljef u mramoru koji prikazuje tri nimfe-zaštitnice mineralnih izvora, a na tom mestu je iskopano i dosta rimskog novca. Godine 1935, na tom prostoru su pronađeni i ostaci raskošnog kupatila koje je bilo vlasništvo nekog građanina Hipokausta. Interesantno je da je kupatilo bilo zagrevano pomoću ugrađenih cevi kroz koje je cirkulisala topla mineralna izvorska voda; s unutrašnje strane, kupatilo je bilo obloženo mermernim pločama, ali je između ploča i zidova bio ostavljen prazan prostor radi izolacije.

U okolini toplih mineralnih izvora u Ajtosu, kod Burgasa, zvanog *Aquae calidicae* ili *Megali Therma* (velika terma) ili *Termopolis* (varoš toplih izvora), pronađeni su, u naše vreme, ostaci zidova četiri banjske zgrade: prastarog tračanskog

kupatila, s toplom i mineralnom vodom, i u njemu bareljefi sa motivima iz oblasti medicine i tri nimfe-zaštitnice kupatila; tračansko-rimskog kupatila iz vremena cara Konstantina (6. vek); vizantijskog kupatila; starobugarskog kupatila, pravljeno za vlade sultana Sulejmana, u 16. veku, na čijim je temeljima danas izgrađen moderan i raskošan balneosanatorijum.

Tri Nimfe zaštitnice mineralnih izvora (Hisar)

Nauka o Tračanima, trakologija, dopunila je, u najnovije vreme, ranija umnogome oskudna znanja. Po rezultatima tih istraživanja, tračanska kultura po svojoj starosti — datira iz 1000-2000. god. pre n. e. — i po visokom stupnju svog razvitka, nalazila se na isto tako visokom nivou kao i kultura najstarijih istočnih naroda; bez obzira što Tračani nisu ostavili svoju pismenost niti pisane spomenike o sebi. Pored razvijene zemljoradnje i stočarstva, metalurgije i zanatstva, pored istorijske uloge koju su odigrali u Trojanskom ratu, Tračani su i graditelji utvrđenih gradova, kuća, popločanih ulica, vodovoda i uređaja za kanalizaciju, što sve govori u prilog jedne visoke razvijene gradske kulture. To potvrđuju kako najnovije otkriće temelja tračanskog grada u okrugu Kazanluk, na levoj obali reke Tundže, zvanog Sevtopolis

Simbol sumersko-vavilonskog boga lečenja Ningišzida

po imenu tračanskog cara Sevta, tako i najstarije, Herodotovo svedočanstvo — da su Tračani »posle Hindusa najmnogobrojniji narod«; zatim, rezultati poslednjih proučavanja maloazijske »horezmos kulture«, po kojoj je kulturni uticaj Tračana

dopirao čak do Vavilonije i Egipta. O ovom uticaju govori i najnovije otkriće, da je u Vaviloniji bio odomaćen kult zmije a da je simbol lekarstva bio — dve zmije obavijene oko štapa. Po sumersko-vavilonskom predanju, zmija je od njihovog najvećeg junaka, Gilgameša, ukrala travu besmrtnosti koju je on teškom mukom dobio s morskih dubina; progutavši tu travu, postala je besmrtna, podmlađujući se svakog proleća svlačenjem stare i navlačenjem nove ljuške-košuljice. Zmija je besmrtna i zato što je božansko dvopolno biće, zvano *sirus* ili *muš*, koje se sparivanjem stalno obnavlja, podmlađuje, i tako održava kao gospodar života i zdravlja. Sumersko-vavilonski bog lekarstva, Ningišid, naučio je od tog dvopolnog besmrtnog bića veštinu lečenja bolesti pomoću trava, čuvanja i podmlađivanja zdravlja putem sparivanja, i zato je ono simbol lekarstva.

* * *

Grci-Jelini, naslednici istočnjačke i tračanske kulture i rodonačelnici evropske, sintetizovali su i prilagodili sve kulturne tekovine prihvaćene od drugih naroda, i to je ključ za razumevanje »grčkog čuda«.

Međutim, jedna od najznačajnijih tekovina svakako da je simbol lekarstva — zmija obavijena oko štapa — koji služi kao merilo medicinske kulture mnogih naroda i kao putokaz u proučavanju razvoja medicinske misli kroz vekove. Ponikao u Tračana, prihvaćen i prilagođen od strane Jelina, on je preko tračanskih ili grčkih kolonija dospelo i do ostalih starih kulturnih naroda ili su ga ti narodi usvajali bez ičijeg posredništva. Naravno, trpeći pri tom izmene, dopune i preobražaje, koji su bili u vezi s medicinskim shvatanjem svakog od tih naroda.

Presadivan na sve strane, i preobražavan, simbol lekarstva je ušao i u narodnu medicinu. Iako je uvek i svugde taj simbol predstavljala zmija u raznim oblicima i fazama svog razvitka, tumačenja su bila različita, uglavnom primitivno-mističkog karaktera; kao životinja koja živi pod zemljom, dovođena je u vezu s carstvom mrtvih i biljkama koje niču iz zemlje, lekovitim i otrovnim; s obzirom da živi pored vode, bez koje bi svaki život na zemlji bio nemoguć, smatralo se da zmija poseduje moć da leči, da uklanja bolest i zle sile — duhove i demone — koje ih donose; kao zmija-otrovnica smatrana je nosiocem smrti pa su joj zbog toga podnosili darove u hrani ili su vršeni mađijski obredi koji je trebalo da je umilostive.

Ova i ostala slična svojstva zmije nalazimo u verovanjima i predanjima svih naroda. Krunu egipatskih faraona, na primer, krasile su, između ostalog, i dve zmije, jer se verovalo da od bolesti i zla može da štiti ne samo živa već i zmija načinjena od plemenita metala ili dragog kamena; u starih Jevreja se verovalo da simbol zmije čuva i leči od bolesti i otrova pa je Mojsije, po napuštanju zemlje, lečio od ujeda zmija u pustinji i štitio svoj narod pomoću zmije napravljene od bakra, koju je uzdignutu na štapu nosio ispred svoga naroda; Biblija kaže da je zmija taj zao duh koji je prve ljude naveo na greh te su tako izgubili pravo na besmrtni život i uživanje u raj; Jelini odnosno Atinjani su zmiju poštovali kao čuvara Akropolja; po našem narodnom verovanju, svaka kuća ima svoju zmiju-čuvarkuću, koja obično živi pod kućnim pragom; na vazi sumerskog vladara Gudee, oko 2400. godine pre n. e., je crtež koji predstavlja simbol u vidu dve zmije obavijene oko štapa, sa krunama na glavi; na jednom veoma starom indijskom reljefu u kamenu prikazan je bračni par koji svoju molbu za blagoslov za rođenje deteta upućuje simbolu u vidu dve zmije obavijene jedna oko druge.

Među najstarije i najznačajnije simbole lekarstva u vidu zmije, spadaju indijski, sumersko-vavilonski i egipatski. Oni ne samo što potvrđuju da je medicinska misao u tih naroda bila najzrelija, već ukazuju i na razvoj biološke misli: zmija za te narode nije predstavljala samo simbol hranljivosti i lekovitosti bilja, nego i simbol dvopolnosti kao uslova za održanje života putem oplodavanja i stvaranja potomstva.

Iako postoje razlike u načinu njegovog nastanka, izraza, kao i u stepenu razvitka naučne misli naroda u kojih se javljao, taj simbol ukazuje i na nešto zajedničko: na samoniklost lekarstva. Zahvaljujući nagonu za samoisceljenjem, pojavi jedinstvenoj za sve ljude i plemena, ali i biljnom svetu kao najstarijem sredstvu za lečenje, lekarska misao ponikla je samostalno, u svim društvenim zajednicama i na svakom tlu.

LITERATURA

- ¹ N. Županić, Die Illyrier (Sitzungsber. der Anthropologischen Gesellschaft), Wien, 1906—07. — ² V. Dobrusky, Das thrakische Heiligtum des Asklepi bei Glava Panega, Izvestija des Nationalmuseums von Sofia, Buch I, 1907 (bulg.). — ³ N. Igna, Aeskulap und Hygiea, Kultus im Oberen Dacien, Cluj, 1935. S. 13 (rumänisch). — ⁴ G. Buschan, Tiere im Kult und im Volksaberglauben des dozdischen Kulturkreises, Ciba-Zeitschrift, Basel, 8. Jahrgang, November 1952, N°. 86. — ⁵ L. A. Oganessian, Geschichte der Medizin in Armenien von uralten Zeiten bis zu unseren Tagen, Ezevan, 1946, Teil I. Kapitel »Die Medizin in uralten Zeiten« (russisch). — ⁶ P. Diepgen, Geschichte der Medizin, Berlin, 1949. — ⁷ M. Dumka, Über die Medizin der Skythen, Kijev, 1960 (russisch). — ⁸ Balkaninstitut, Buch vom Balkan, Beograd, 1936 (serbokroatisch). — ⁹ Jubiläumsbuch der Gesellschaft der Aerzte Kroatiens. Aus der kroatischen medizinischen Vergangenheit, Zagreb, 1954 (kroatisch). — ¹⁰ Neuvième Congrès International d'Histoire de la Médecine, Bucarest, 1932. — ¹¹ V. Bazala, The cult of Aesculapius at Epidaurus (Cavtat) and Dubrovnik, Communication au XV Congrès International d'Histoire de la Médecine, Athènes, 1960. — ¹² W. N. Bakardžiew, Die Balneotherapie Bulgariens. — Medizinisch—geschichtlicher Überblick, Archiv für physikalische Therapie, Leipzig, 1957. — ¹³ Bakardžiew W. N., Die Medizin der alten Thraker, Wissenschaftliche Zeitschrift der Leipziger Universität Karl Marx, Leipzig, 1956. — ¹⁴ C. Danoff, Thrakien in der Geschichte Bulgariens, Bd. I., BAW, Sofia (bulgarisch). — ¹⁵ D. Detschew, Die dakischen Pflanzennamen, Sofioter Universität, Geschichtliche Fakultät, Sofia, 1928 (bulgarisch). — ¹⁶ A. Randa, Der Balkan, Schlüsselraum per Weltgeschichte (Von Thrake zu Byzanz), Wien, 1949.

ИЛЛИРИЙСКАЯ И ТРАКИЙСКАЯ МЕДИЦИНА

Владимир СТАНОЕВИЧ

В истории культуры и медицины недостаточно разработан вопрос о культурном наследии, оставшемся древним эллинам. Создание этой культуры старые историки почти исключительно приписывали Элладе и ее творческому духу. Игнорируя более древние достижения культуры, в частности, позаимствованные эллинами от других народов, они объясняли исключительный подъем творческого духа в Элладе известной мистической формулой »греческого чуда«. Между тем новейшие исторические исследования по этому вопросу характеризует более конкретный, более научный подход. Поддерживая в результате развитой морской торговли связи с широкими просторами »Великой Греции«, простиравшейся от Гибралтара до Крыма, греческий народ соприкасался со многими культурными народами Востока и

Севера, обогащался в экономическом и культурном отношении и тем самым очень рано овладел многими более древними культурными достижениями соседних народов. Среди них важнейшее значение в деле дальнейшего подъема культуры принадлежит, бесспорно, фонетической письменности, ставшей основой греческой и более поздней цивилизации. Фонетическая письменность является сложным творением критской, моабитской и финикийской культур, предшествовавших культуре древних греков, которые переняли и в некоторой степени усовершенствовали ее.

И в области медицинской культуры дела обстоят подобным же образом, о чем свидетельствуют толкования, связанные с названием бога врачевания и соответствующим символом. Старые историки поддерживали тезис об их греческом происхождении, а немецкий историк Пауль Дипген утверждал, что все это застилает «мрак далеких и недостоверных преданий». Между тем болгарский академик Дечев установил в 1925 году, что и то и другое позаимствовано греками от тракийской медицины. Он объяснил, что из тракийских слов «ас» — змея и «клепи» — обвившаяся образовалось название тракийского бога врачевания Асклепий. Позаимствовав у тракийцев символ врачевания, эллины придали названию бога врачевания греческую форму, именуя его уже Асклепиос, которого римляне впоследствии переименовали в Эскулапиус. В то же время греки позаимствовали от тракийцев и некоторые методы лечения в области психотерапии, гидротерапии, мелотерапии и т. д. Об этих достижениях тракийской, а также иллирийской медицины свидетельствуют многочисленные археологические раскопки последнего времени.

Новейшие археологические исследования относительно змеи как символа врачевания показали, что этот символ был распространен среди многих народов, включая и народы Индии, ассирийцев, вавилонян и египтян. В частности, он был известен и в нашей народной медицине. Все это показывает, что медицинская мысль возникла и получила свое развитие значительно раньше эпохи огромного подъема греческого творческого духа, что и этот народ с богатой духовной культурой многое заимствовал от предшествовавших ему, более древних культур, что близкая по содержанию и ценности медицинская мысль нередко возникала самостоятельно и спонтанно в различных странах мира. В этом и заключаются урок и вывод, которые можно сделать в результате изучения истории тракийской и иллирийской медицины.

DIE MEDIZIN IN THRAKIEN UND ILLYRIEN

Vladimir STANOJEVIĆ

Die Frage über das kulturelle Erbe das den Hellenen zugefallen ist, ist in der Geschichte der Kultur und Medizin ungenügend geklärt. Ohne die Errungenschaften der östlichen und anderen Nachbarländer der alten Griechen in Berücksichtigung zu ziehen, haben die älteren Historiker die diesen zugekommene Überlieferungen dem ungewöhnlichen Aufschwung des schöpferischen griechischen Geistes zugeschrieben.

Die neuzzeitlichen historischen Untersuchungen hingegen beleuchten diese Frage in einer bestimmteren Weise und auf wissenschaftlicher Grundlage. Für die alten Griechen, die an einen entwickelten Meereshandel angewiesen waren, der sich in dem weiten Raum vom Gibraltar bis zur Krim ausbreitete und Kontakt hielt mit vielen Kulturvölkern des Ostens und des Nordens, war es unabänderlich, dass sie, ökonomisch und kulturell bereichert, frühzeitig zu vielen Errungen-

schaften, die in diesen Nachbarländern schon bestanden, gekommen sind. Unter diese ist zweifellos die Errungenschaft der phonetischen Schrift zu zählen, die eine Zusammensetzung von Schöpfungen kretischer, moabitischer und phönizischer Kultur ist, deren sie sich bemächtigten und die in vervollkommener Form die Grundlage der griechischen und späteren Zivilisation wurde.

Ähnlich verhält es sich auf dem Gebiete der Medizin mit der Aneignung des Gottes und Symbols der Heilkunst. Während die älteren Historiker annehmen, dass beide griechischen Ursprunges sind, meint der deutsche Historiker Paul Dipgen dass sie "im Dunkel ferner und unsicherer Überlieferung liegen". Der bulgarische Akademiker und Thrakiolog Dečev hat im Jahre 1925 festgelegt, dass beide aus der thrakischen Medizin entstammen, da in der thrakischen Sprache "As" das Wort für Schlange und "klepi" der Ausdruck für "geringelt" sind. Aus diesen beiden Worten entstand das Sinbild der Medizin — der Stab mit Schlange- sowie auch der Name des Schutzgottes "Asklepia", die später von den alten Griechen übernommen worden sind. Der Name des Gottes wurde zum griechischen "Asklepios" geändert und späterhin wurde er von den Römern lateinisch "Aesculapius" genannt. Des weiteren wurden auch verschiedene der alten thrakischen Methoden der Heilkunst mitübernommen, worüber viele Gegenstände der neuesten archeologischen Ausgrabungen zeugen, dass es sich um Errungenschaften thrakischer und illyrischer Herkunft handelt. Die neuesten Untersuchungen über die Schlange als dem Symbol der Heilkunst haben ergeben, dass dieses medizinische Sinnbild weithin (Assyrien, Babilonien, Indien und Egypten) und auch in der Volksmedizin der Südslaven bekannt war.

Abschliessend hebt der Autor hervor, dass die hochentwickelte griechische Heilkunde sich der Errungenschaften anderer älterer Kulturvölker bediente und und sich diese aneignete sowie dass der medizinische Gedanke wohl des öfteren an verschiedenen Stellen spontan entsprang, den gleichen oder ähnlichen Wert beinhaltend, wie dies auch aus der Geschichte der thrakischen und illyrischen Medizin hervorgeht.